

संवेदना मनाच्या

श्रीमद् नामचैतन्य भानुदास

दि. २५-०८-२००९

दैनिक सकाळ, मुंबई यांच्या सौजन्याने

जन्मानंतर बहिर्मन कसं विकसित होतं हे आपण पाहू. आईच्या उदरातील अंधार कोठडीतून प्रकाशात(बाह्य जगतात) आल्यानंतर अर्भकाला सारंच अनभिज्ञ असतं. पहिला टाहो फोडताक्षणीच बाह्य वातावरणाशी ते जोडलं जातं. डोळे उघडताच कधी न पाहिलेले अनेक रंग, अनेक आकार त्याला दिसू लागतात. अनेक आवाज त्याच्या कानावर पडत असतात. मनाच्या संवेदनशीलतेमुळे अर्भकाला जसजशा पंचज्ञानेंद्रियांच्या जाणिवा होत जातात, तसतसं ते अर्भक त्या जाणिवा त्रयस्थपणे अनुभवत असतं. त्या अनुभवांतूनच त्याला काही गोष्टी आवडू लागतात. बाळाला रंगीबेरंगी आणि विविध आकारांची खेळणी आवडू लागतात. त्यात हलणारी, डुलणारी, फिरणारी खेळणी त्याला जास्त आकृष्ट करतात. आईचा स्पर्श त्याला सुखद वाटतो. मऊ कपडे, गादी, पांघरुणाचा स्पर्शही बाळाला हवासा वाटतो. अनेक आवाजांचं त्याला आकर्षण वाटतं. आईचं दूध भूक शमवण्यासाठी आवश्यक असतं आणि त्याची चवही त्याला आवडते. जिभेला पिठीसाखर किंवा मधाचं बोट लावलं तर ते मिटक्या मारत खातं. याचाच अर्थ बाळाला गोड आवडतं. पाळण्याच्या किंवा हाताच्या झोक्यांनी ते शांत होतं. मांडीवर झोपवून थोपटलं की ते विसावतं. अशा तऱ्हेने बाळाला ज्या ज्या गोष्टी आवडतात त्यांच्याकडे ते आकृष्ट होत जातं. त्या गोष्टी त्याला हव्याशा वाटू लागतात. मनाच्या संवेदनशीलतेमुळेच त्याला या साऱ्या जाणिवा होत असतात. बाळ पालथं पडू लागलं की त्याला आकृष्ट करणाऱ्या गोष्टींकडे ते सरकत जातं. बसू-रांगू लागलं, की त्याला आवडणाऱ्या, हव्याशा वाटणाऱ्या वस्तू घेण्याची इच्छा त्याच्या मनात उत्पन्न होते. ते बालक रांगत जाऊन कुतूहलापोटी ती वस्तू हातात घेतं. ती वस्तू हातात घेताच त्याला स्पर्शज्ञान झालेलं असतं. ते बाळ ती वस्तू तोंडात घालण्याचा प्रयत्न करतं किंवा तोंड लावून चाटू लागतं. त्याला त्या वस्तूची चव पाहायची असते. “शी! काही पण तोंडात घालतो, ” “ असं म्हणून तुम्ही त्याच्या हातातून वस्तू काढून घेता. ती वस्तू तोंडात घालणं योग्य नाही हे तुम्हाला माहीत आहे, पण बाळाला चवीचं ज्ञान हवय त्याचं काय? वस्तू जमिनीवर आपटली तर ती खराब होईल, मोडेल, फुटेल याच्याशी बाळाचं काही देणं-घेणं नसतं. त्याला त्यातून उत्पन्न होणाऱ्या आवाजाचं ज्ञान हवं असतं. त्यातूनच त्याला ज्ञानप्राप्तीची इच्छा उत्पन्न होते. या सदरात यापुढे मनाच्या संवेदनशीलता या गुणधर्माविषयी आपण विस्ताराने पाहू.